

וכן הצרורות הניתזים מרגלי הבהמה, נקראים 'תולדה דרגל' אלא שדינם שונה, שלא כשאר תולדות שדינן כדין האב.

[לדברי רבי שמעון (מד): שור שהזיק שלא בכונת מעשה, כגון נתחכך בכותל ונפל בלא כוונה והזיק – פטור (ומבואר בתוס' ועוד ראשונים שאף בשן ורגל אמר [דלא כתור"פ]. ולכאורה בהולכת כדרכה ומתויה צרורות אין כוונה. ושמא הלכה מיוחדת היא בצרורות. ובתורי"ד שם משמע דשלא בכונה חייב חצי נזק כתיב. ושמא זו גופא ההלכה דצרורות. וצ"ע). ורבי יהודה חולק].

ג. הצרורות, תולדת הרגל הן (ועל כן תשלומיהן ממון ולא קנס. ערש"י ורא"ש, רשב"א טו:) ואינן כרגל ממש לשלם נזק שלם אלא הלכתא גמירי לה (למשה מסיני. רש"י) שמשלם חצי נזק [ולדברי סומכוס – משלם נזק שלם כדלהלן י:]. לדברי רב פפא משלם מן העליה כרגל. ורבא הסתפק בדבר, שמא משלם מגופה כחצי נזק של שור תם. אך גם לדבריו נקראים 'תולדה דרגל' לפטור ברשות הרבים (ומן הדין היה משלם נזק שלם וההלכה באה להקל לשלם רק חצי נזק, ולא להחמיר. תוס'; רא"ש פ"ב).

א. פטור צרורות ברשות הרבים מוסכם גם לדעת רב פפא [אלא נוח לו לרב פפא להשוות התולדות לאב לענין החיוב, שבשניהם חייב מן העלייה] (אור זרוע רפ"ב).
 ב. הלכה כרב פפא שמשלם מן העליה (רי"ף; או"ז. מפני שרב פפא ודאי ורבא מסופק, ועוד שר"פ מאוחר. רא"ש).

דף ג

ה. מהן התולדות של:

- א. בור.
- ב. אדם.
- ג. אש.

א. תולדת הבור: אבן סכין ומשא (וכל תקלה, וכגון כיה וניע שהחלק בהם אדם) שהניחם ברשות הרבים והזיקו [לרב, בשהפקירם דוקא אבל לא הפקירם – למדנו חיובם משור (ובר. רשב"ם. ובתוס' כח: משמע שנקטו שאפשר לחייב משום שורד). ולשמואל, אפילו בשלא הפקירם. ע"ע להלן כח].

ב. תולדה של אדם: כיחו וניעו שהזיקו תוך הליכתם [ובכלל זה: זרק אבן או ירה חץ או פטר מים על חברו או על כלים. רמב"ם חובל ומוזק וי]. ודינם כאדם גופו, שכוחו כגופו (עפ"י רי"ף ורמב"ם. ויל"ד מדברי רש"י וסע"א' והיינו אדם ותנא ליה במתניתין' שלכאו' משמע שנכלל באב. וי"ל. וע"ע בחדושי הראב"ד כט: שמשמע מדבריו לצדד לחלק בין גופו לכחו לענין אונס גמור. וצ"ע).

אדם הישן שהזיק – הרי זה אב כמו נייעור, שהרי למדו זאת מקרא, וגם במשנה מדובר על ישן וקראו 'אב' (עתוס').

בירושלמי יש שישן חייב רק כשהשכיב עצמו אצל הכלים, אבל אם הביאו כלים אצלו ושברם פטור, שהם גרמו. וכן אדם שנשכב אצלו והזיקו זה את זה – הראשון פטור והשני חייב.

ג. תולדת האש: אבן סכין ומשא (אפילו אינם שלו. עתוס') שהניחם בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו תוך נפילתם.

יש שנקטו כן להלכה (ר"ה, רמב"ם, או"ז, רשב"א, רש"ל ועוד). ויש שלא נקטו חילוק זה (ע"ש ברא"ש בדעת הר"ף שנקט כלשנא מציעא בגמרא שם, וללשון זאת אין לחלק בין פכים גדולים לקטנים. וכן פסק הרמ"ה (מובא בנמו"י כד: עפ"י סוגית הגמרא שכל רביצה משונה היא). והרי"א"ז (א,ו) כתב שהלכה זו מסופקת ודנים בה להקל אצל הנתבע.

ע"ע אופני שינוי שונים בבהמה – להלן יט-כא; כא-כב; כח.

ד. א. 'שן' ו'רגל' מהיכן למדנו חיובן?

ב. מהם תולדותיהן?

ג. מה דין ה'צרורות' של בהמה המנתזת ברגלה?

א. ושלח את בעירה – זו הרגל [וכן הוא אומר: 'משלחי רגל השור והחמור']. ובער בשדה אחר – זו השן [וכן הוא אומר: 'כאשר יבער הגלל עד תמו'] – מיטב שדה ומיטב כרמו ישלם. מבואר בגמרא שבעצם אפשר ללמוד מושלח לבד שן ורגל [שגם בשן מצינו לשון שילוח, 'ושן בהמות אשלח בס'], אלא שאז הייתי אומר שאינו חייב אלא כשהאדם שלח בידיים אבל לא בשהלכו מאליהם, קמשמע לן ובער לחייב בכל אופן.

בירושלמי למדו שן מכי יבער איש שדה או כרם. [והוצרך ובער בשדה אחר ללמוד אפילו הלכה מעצמה. ערשב"א; תוס' נה: ד"ה עד.

יתכן שלכך נאמר 'כי יבער איש', ללמד שאינו חייב אלא על נזקי הבהמה עצמה המתייחסים אליו כאילו הוא ביער, אבל לא על אש דבהמה. כן נראה לפרש בכוונת תלמיד ר"פ בשיטמ"ק להלן כב. וע"ש בתוס' ורשב"א שעמדו על מקור דין זה].

[אף על פי שנאמר בשן ובער, חייב גם על נזק שאינו מכלה הקרן, מפני שהוקשה השן לרגל].

ב. תולדות השן: נתחככה בכותל להנאתה (והפילתו), טינפה פירות להנאתה (רש"י: שנתגלגלה עליהם כדרך סוסים וחמורים).

א. בירושלמי פירשו תולדות שן: דרסה על נר שמן וסכה גופה.

כשכשה בזנבה והזיקה – מתולדות השן היא (עפ"י רשב"א יט: ושם מיירי בכשכוש יתירא [או באמתה], ע"ש בסוגיא. אבל כשכוש רגיל יתכן והוא 'רגל').

ב. רבנו חננאל פירש שעשתה צרכיה על הפירות [באופן שאינו משונה, כגון שעומדת במקום צר שאינה יכולה לזוז. ע' להלן יח:]. ורש"י (יח:): כתב שאין זו תולדה של שן אלא 'צרורות' הם, ואילו שן אינה אלא בגופה. אך יתכן שכוונת ר"ה כמו שכתב ר"י מגאש שהטילה מים, אבל גללים יבשים הריהם 'צרורות' ותולדה דרגל הם.

תולדות הרגל: הזיקה בגופה דרך הילוכה [בכלל זה שמעכה לכותל אדם ובהמה וכלים דרך הילוכה (כדלהלן טז:)]. וכן דחפה מישהו ונפל ונחבל בקרקע. רבנו יהונתן כח:], בשערה דרך הילוכה, בשליף (= משא) שעליה, בפרומביא (= רסן) שבפיה, בזוג (= פעמונים) שבצוארה. [וכן חמור במשאוי (יז:), הגם שאינו מהודק ומחובר בו כבשאר בהמה, גם זה בכלל נזקי גופו (תוס' שם). וכן עגלה המושכת בקרון, ושבר הקרון כלים. (ברייתא שם). וכן הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים – משלם נזק שלם, מתולדות 'רגל' (כדתנן כא: וברש"י. ובגן גבוה, כל שהוא יוצא מגדרו של עולם – יצא מכלל רגל. מאירי שם)].

- א. אבן סכין ומשא שאינם שלו, משמע בתוס' שחייב, שבאש אין הפרש אם היא שלו אם לאו. ואילו מרש"י (כב.) ור"י מגאש (ב:) נראה שאין חייב אלא על ממונו.
- ב. נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו – פטור. וכתב ריא"ז (א, ז ולהלן פ"ו א, ח) שאינו חייב אלא אם היתה מצויה בשעה שהניחם, אבל נתגברה אחר כך פטור. (ופשט דבריו מורה שאפילו רואה שנתגברה הרוח ויכול היה להורידם מגגו פטור. ושמא למד כן ממה שאמרו (נה): שהאש בכלל ארבעה דברים שהתורה מיצטה בשמירתם דכתיב 'בער' – עד דעביד כעין ובער).
- ג. יש אומרים שאין חיוב אלא על נזק האבן-סכין-ומשא שהיו עושים בנפילה בלא רוח, שהרוח אינה אלא מוליכה את הדבר המזיק כמו באש ממש, אבל הנזק המתוסף על ידי כח הרוח – אין אדם חייב עליו [כדין מנפץ פשתן ובאה רוח והצליפתו והזיק – פטור] [עפ"י שטמ"ק להלן ס. מרא"ה וב"ב כו. מהרשב"א].

דפים ג – ד

1. מהם 'שור' ו'מבעה' האמורים במשנה? מהו 'לא ראי זה כראי זה' ששנינו?

רב אמר: 'מבעה' זה אדם (אם תבעיון בעיו). ולפירושו 'שור' דמתניתין כולל שלשה אבות פרטיים שבשור: קרן שן ורגל. ומפרש 'לא ראי השור' שמשלם את הכופר 'כראי המבעה' שאין משלם את הכופר (בהריגת אדם). ו'לא ראי המבעה' שחייב בארבעה דברים (צער, ריפוי, שבת, בושת – מלבד הנזק) 'כראי השור' שאינו חייב בארבעה דברים.

ושמואל אמר: 'מבעה' זה השן (כלשון נבעו מצפוניו – לשון גילוי בדבר המוסתר). ולפי זה 'שור' הכוונה לקרן – כדברי רב יהודה [ואילו 'רגל' נרמז מיתור לשון המשנה 'כשהזיק חב המזיק']. והקשו על כך, והסיק רבא ש'שור' הכוונה לרגל [ואילו קרן לא חשבו התנא אלא ברמז, שאינו מפרש אלא המועדים מתחילתם]. ופירוש 'לא ראי השור' לרב יהודה: שכוונתו להזיק. ולרבא: שהזיקו מצוי. ו'לא ראי המבעה' וכו' – שיש הנאה להזיקו.

כתב רבנו חננאל דקיימא לן כרב, שכן הגמרא והאמוראים הולכים לפי פירושו. ויש אומר הלכה כשמואל. (והמאירי כתב שיש לנו לנקוט כרב בבאור המשנה [וכ"מ ברש"י וסע"א], שלא כפי הכללים שבדיני ממונות הלכה כשמואל, כי בנידון של פרשנות אין לנקוט כפי כללי הפסק. [וע"ע תוס' שבת ע: ד"ה נודע; יבמות סא. ד"ה ממגע, ועוד]. אמנם יתכן שיש נפקותות המשתלשלות ממחלוקת זו. ע' אמת ליעקב ו.).

דף ד

2. מה דין המזיקים דלהלן?

- א. עבד ואמה שהזיקו.
ב. מים שהזיקו.
- א. עבד ואמה שהזיקו – רבם פטור מלשלם. והטעם 'שזא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום' (כן השיבו פורשים לקבילת הצדוקים בסוף מסכת ידים). גם כשאין כוונתם להזיק – פטור מפני אותו הטעם (עפ"י תוס').